

Adevărul Literar și Artistic

FONDATORI: AL. V. BELDIMAN 1888—1897
CONST. MILLE 1897—1920

FONDAT în 1893

SFÂRȘIT DE TOAMNĂ

Vesela verde câmpie acu-i tristă, veștelită;
Lunca bătută de brumă, acum pare ruginită;
Frunzele-i cad, sbor în aer și de crengi se desilpesc
Ca frumoasele iluzii dintr'un suflet omenesc.

Din fus-patru părți a lumii se ridică 'nalt pe ceruri,
Ca balauri din poveste, nouri negri plini de geruri,
Soarele lubit s'ascunde, iar pe sub grozavii nori,
Trece-un cârd de corbi iernatici prin văzduh-croncănitori.

V. ALECSANDR.

Patru zile de drumuri oltene

de N. IORGA

Ce sărac e drumul care peste costise aproape cu desăvârșire despoiate de păduri și sorindu-și terna galbenă la arșița unui Septembrie înfocat duce pe drumecede desfunde la Filiași! Tinuturi de mare proprietate, care poate să fi fost mloasă la unu și la altul, dar în totalitatea ei a fost mai mult decât aspră, nesimțitoare. Și pentru bieții de săteni, așa de buni, așa de ascultători sorbind cuvintele pe înțelesul lor, cîntărindu-le, cari n'au în căsuțele care-i adăpostesc din neam în neam nici puțină, nici gustul moștenit al frumuseții, dar nici în curțile lor ale „boierilor” însăși. Căci dela un grup de gospodari necăjiți la altul abia dacă vre-o înjghebare urită, modernă se ridică de-asupra coperișurilor de stuf, de șindriță, de urită tablă nouă. Preoțimea, ca părintele Surăianu, din Mihăița, care ne primește cu atâta prietenie caldă, învățătorimea, ca tânărul din Bralostita, dacă reiau astăzi în conducerea satelor un loc care era o dată al boierimii oltene.

Și, totuși, când era vorba de Dumnezeu, dregătorii cei vechi căutau în pungă și durau zdravene clădiri în care meșterii fără carte știau să coboare canonul, nescris al frumuseții veșnice. Nu știu dacă la Coțofeni, boierii care poartă acest nume (satul se chiamă după pășările din pădure, ca Hurezi) și-au păstrat și astfel amintirea; la Bralostita însă, în marginea satului, aproape de lărg și aici foarte lina apă a Jiului, vechii Argețoieni, coboritori din Spătarul Mihai Cantacuzino fratele lui Șerban-Vodă și unchiul Brâncoveanului, — Raco-viștești pleacă din altă ramură feminină — au înălțat una din cele mai bine proporționate și mai măiestru zugrăvite din lăcașurile acestor părți.

Pridvorul pe stilpi strălucite de aprinsele colori ale chipurilor și scenelor sfinte, un briu cu zimi bine potrivit încinge zidirea, fără sinuri, cu altarul pentagonal, cu un turnuleț lateral, cuprinzând scara la clopot, ar turnul cu delicate profiluri țigănești ca un potir de floare din mijlocul acoperișului odată șindriț sau acoperit cu

olane, pe care-l subliniază alți zimiți. Innăuntru o întreagă seminiție defilează pe ziduri: Mihai Spătarul și soția, Balasa fata lor, purtând numele fiicei Brâncoveanului și al Doamnei lui Constantin Basarab, cu soțul Pitarul Constantin Argetoianu din Argetoala, care e aici în fundul lor, ctitorul bisericii, Serdarul Constantin cu „jupa-nița” lui, fiică a lui Nicola din Slatina. Realismul figurilor arată meșteșugul vechiului zugrav din 1761. Această bogăție de zugrăveli completează totala lipsă a sculpturii, ferestile fiind înconjurate numai cu privazuri de lemn (sus, altele sînt zugrăvite).

Odată Filiașul, al cărui nume trebuie aproplat de Crîngăși, dar rădăcina însăși nu se deslușește, era un sat smerit ca și celelalte; boierii Filieșeni sau Filieșeni joacă un rol în marea mișcare de boierinași olteni care aduse la putere pe tovarășul lor Aga Matei din Brîncoveeni: Matei Basarab. Azi moșia e a altora, oamenii noi, și o ultimă tresărire, de ambiție a acestui neam de luptători și de curteni s'a încheiat în marea-casă de pe deal, într'un stil oarecare, și în capela pompoasă a cimitirului. Calea ferată a întemeiat tîrgul ale cărui case trainice, dar fără podoabe, ale cărui prăvălii de toate cele, mărginesc șoseaua.

Gorjul, încă mai sărac, se anunță printr'un nume care trezește amintiri istorice. La Tântăreni, venind din sus, Tudor și-a așezat una din taberele în care a stat mai multă vreme. Interesant moment din viața noastră națională și interesant nume de sat, care trimete la un sat de obirșie, prin cine știe ce părți de baltă. Tîntării. Broșteni sînt și ei veniți din jos, aici ca și în Moldova numele acesta înfățișînd: locuitorii de părți mlăștinoase: Bălteni ba chiar și Rovinari, de la „rovine” bîntușite, mai departe au aceiași origine. Contra părerii obișnuite, au fost deci și colonisări de jos în sus. Peșteana, corăbii, înălțimile stropite de pete și străbătute de vine colorate, punde unui sat ardelenesc, iar la laș ca și la alt laș, etc. în fund amfiteatrul muntilor se vedește în cele mai

Arges se vede că originea vechii capitale moldovenesti n'are nimic a face cu Iazgii, cărora de fapt, la Unguri (v. Iasz-berény, centrul lor) ca „și la Slavi, li se zice Iasi. E numele întemeietorului, vechiu nume ca și al acelor „moși” cari au dat numele lor la „Vlăduțeni și Drăgulești, la Romanesti, din marginea „Tîrgului” de pe Jiu: Vlăduțea, Dragotă, Roman. La Olari e încă unul din satele, ca Fundeni Prahovei, Potigraful Ilfovului, care dădeau și dau până astăzi ceramica în care se întrepează, prin forme și colori, simțul de frumuseță al poporului nostru.

Acest simț se arată în asemenea locuri — cu casele mai mult umile, nu în improvisațiile hidoase ale bogătașilor, darnici în colori și în stucaturi, ci în admirabilul port al sătenilor, al femeilor mai ales, care începe odată cu muncelile de supt Carpați. Trupul pare dat însuși, în maldirea lui gingașă, după aceste cămăși învoalte, după aceste oprege care string după suptirea maramă, albă ori galbenă, care flutură. Femeile așezate pe marginea cerdacului cu furca în mână, sînt icoane de grație patriarcală.

Trecînd prin regiunile de supt munte, a căror tragedie în războiu mi-o descrie emoționat un ofițer al marilor lupte, scriitorul Pamfil Seicaru, revăd Tismana, care-mi rezervă descoperiri: candelile de argint date în amintirea boierului Vlăduțu de la sfîrșitul veacului al XVII-lea și, mai ales, în ușa paraclisului, prefăcut din grajd de vite în capela absolut nouă, avînd însă duioasa notă a vitraliilor dăruite în amintirea fiului, mort de accident, al lui Cosbuc, vechiul prizav de piatră al lui Nicodim ctitorul. Sînt ușoare desemnuri înflorite de o linie dură, fără nimic din pompa celuiialt cadru de piatră din secolul al XVI-lea, care duce la biserica cea mare.

De aici, de supt stîncă amenințătoare asupra vechii ctitorii, din adîncul pădurii de stejari și castani în care vijii isvorul și cascada și aruncă necurmatul zburcîm, drumul merge spre Apus printr'un tînut bogat împădurit, cu înălțimile stropite de pete și străbătute de vine colorate, punde unui sat ardelenesc, iar la laș ca și la alt laș, etc. în fund amfiteatrul muntilor se vedește în cele mai

delicate colori, o brumă ușoară pîrînd că acopere suptraiețele sure. Puține și rare așezări omenești, dar sînt de vechi o arată numele celei dintîiu pe care o întîlnim: Celeiu, corespunzînd în sunetu-i dacic Celeiului de pe malul Dunării.

La Tarnița, unde ne așteaptă prieteneste familiile Hărgot și Popescu, sîntem, ni se spune, în locul chiar al celor mai vechi exploatări de aramă: s'ar cunoaște săpăturile de atunci, și de-o parte și de alta a șoselei se răsfră praful pietrei cotelite.

Ar fi fost cîndva aici o mai însemnată așezare. Ziduri de biserică ni se arată în curtea unui sătean și cazmaua lui răscolește scăfirii galbene, rotunde. Azi însă casele sînt puține, destul de gospodărești însă, dar sărace, cu vetre primitive pe lut în odăile fără gîteală; cea ce interesează mai mult în acest tip de clădir din lemn, întretesute și muruite cu lut, cu acoperișul triunghiular ca o glugă, de șindriță sau de laț, e scara piezișă care străbate interiorul ducînd la rîndul de sus, scară vizibilă din afară, cu marginea ei împodobită. Biserița de pe muncel e tot ce poate fi mai smerit, cu înjghebarea-i de lemn abia uns, cu „tîmpa” ei de lemn și „rîndul de icoane al meșterului rural de la 1799

Aci e satul românesc. La Baia-de-Aramă alături vezi altceva. Lîngă aceeași, iute, veselă, limpede apă a Bulbei, care o năpustește adesea de la un capăt la altul, căsuțele stau îngrămădite între înălțimile pe care le domină, departe, piscurile mari ale Carpaților, cu „piatra” Cloșanilor și Oslea de Mehedinți, care nu întîmplător seamănă la nume cu Ossa anticității traco-elenice. Și aici cele două rînduri, cel de jos mai solid, din piatră, celălalt înșelat din lemn, și aici lipsa cerdacului, și aici gluga coperișului. Dar prăvălia sămănată printre case are adesea ceva provizoriu, în neisprăvirea și neingrijirea ei. Se vede omul venit de aiurea, după câștig, locuitorul neînărădăcinat.

Și, în adevăr, chiar dacă această Baie, pe lîngă Moldovei, a Maramurășului (Baia-Mare), a Crișului, este

(Continuare în pag. II-a)